

III/12.974

EMLEKBESZÉD,

az aradi vérmezőn 1849. évi október 6-án

kivégzett

tizenhárom vértanú

29-ik gyásznapja alkalmára.

Elmondotta 1878. okt. 6-án

TERNÁJGÓ CAESÁR.

Ezen gyászemlékbeszéd jövedelme a vértanúság helyét jelző emlé-
kö megóvása végett annak körülkerítésére van szentelve.

Ára 25 kr.

158.833

Aradon, 1878.

Nyomatott Réthy Lipótnál.

EMLEKBESZÉD,

az aradi vérmezőn 1849. évi október 6-án

kivégzett

tizenhárom vértanú

29-ik gyásznapja alkalmára.

Elmondotta 1878. okt. 6-án

TERNÁJGÓ CAESÁR.

Ezen gyászemlékbeszéd jövedelme a vértanúság helyét jelző emlékkő megóvása végett annak körülkerítésére van szentelve.

Ára 25 kr.

Arádon, 1878.

Nyomatott Réthy Lipótnál.

Tisztelt közönség és szívünk mélyéből szeretett 1848. és 49-iki derék Honvédek!

„Még jönni kell, még jönni fog
Egy jobb kor, mely után!”

A legmélyebb bánat, és a hazafiui fájdalom legkeserűbb érzelmeivel lépek eme, a 13 dicsőült hős végleheletével megszentelt gyászhelyre.

Szívünk itt elszorul, — — keblünk magasztos érzelmekkel telik el, mert itt a magyar nemzet halhatatlan emlékü nagy fiai, — a nép milliói szabadsága pálládiumának bátor védői golgothájává avatott talaján állunk.

Földig hajtsátok meg itt, a hősi dicsőségtől tépett véres zászlót, mert ez iszonyatos helyen, nemzetünk nagy-szívű félistenein bakók remekeltek.

Irjátok fel ezt mélyen sziveitekbe, s tartsátok tiszteltebe nemzeti önérzetünket erősítő, eme gyásznapot.

Kétszeresen súlyosnak érzem én itt, feladatom nehézségét, a midőn a honszerelem áldozatai magasztos érdemeinek méltánylatát óhajtom a kebel fájó hangján, gyenge szavaimmal tolmácsolni, — mert erre nekem, a lelkem mélyében hordozott keserű gyászemlékek miatt, inkább forró könnyeim, mint a hideg ész sugalta vigasztaló szavaim vannak.

Tisztelt közönség! A hadverő Árpád szerezte, s atyáink aczél karjai által megvédett eme szép és nagy hazában, egy ezredév fáradalmai viharzottak el a magyar nemzet felett, mely nagy idő lefolyása alatt, nagy elveknek számos mártyrjai akadtak, — és mi úgy tapasztaltuk, hogy minden hálás nemzet ünnepnek tekintí azon napot, a melyet engesztelő áldozatként dicső, és hazafias hős fiai emlékének szentelhet, — ily ünnepélyes polgári kötelességet teljesítünk

mi ma tisztelt közönség, — s már 29 terhes év lezajlása alatt, minden évben, — mert a nemzet jog-küzdelmének legszentebb korszakában, az alkotmányos önvédelmi harcz tűzpróbáján keresztül ment, de Európa ostora, az éjszaki kolosszus segítségével, és galád árulás következtében lefegyverzett, s ide e helyre felállított bitófákhoz vezetett hős vezéreink emlékéért kell a kegyelet virágaival megkoszoruzva, hiven fentartanunk.

Végzetes gyötrő idők küszöbén, malasztos ihlet áthattotta szívvel, s imaszerű áhitattal jöttünk el ez évben is ide, e néma helyre, — mint a valódi hazafiság szent erényét, és tiszta erkölcsét hirdető oltár elé, áldozni, — és könnyel szemeinkben, meghozni a legmagasztosabb honfi erénynek, a megérdemelt hazafias méltánylat hálaadóját.

Igenis eljöttünk panasszal a múlt és jelen, kétellyel és aggállyal a jövő iránt, a vértanúság sirhalmaihoz szívdobogva kifejezést adni a kegyeletnek, — eljöttünk, a magyar haza minden hű fiai és leányai, s öszves még élő 48-as honvédek nevében is, ápolni, az eszme halhatatlanság ez oltárán, a magasztos elvek szülte nemzeti elismerés kiolthatatlan tűzét, — a szabadság, erény és igazság, e polgári szentségek féltett háromzata, hiven fog örködni felette a magyar nemzet geniusa alakjában, hogy az örökké világítson, — és ugyebár? a honszerelemnek, önállóságnak és függetlenségnek, mint politikai hitvallásunk Anyaszentegyháza imádkozó hitének, nemzetünk szívében kiirthatlan gyökeret vert érzete is táplálni, ápolni és fejleszteni fogja azt!

Ennek kezességét találom én Arad, Uj-Arad és vidéke hazaszerető közönségének ily szép számú csatlakozásában, mint kik eljövének tiszta hazafias kegyelettel megkoszoruzni az 1848—49-iki csataterék győztes hőseit, és azon vértanuit, kik rettenthetlen bátorsággal, s a félvilágot eltöltő csodálattal védték hétoldalról fegyverrel megtámadott nemzetünk becsületét, és drága imádkozott hazánk szent és sértethetetlen jogait.

S miként védelmezték meg szent István birodalmának egyesült területén lakozó népek életéből fejlődött, s kölcsönös alap szerződés által megállapított, és eddig 53 ko-

ronás király ünnepélyes esküje által szentesített alkotmányos törvényeinket és a nemzet igazait? — annak tanuja Arad város, Braniszkó, Budavár, Isaszeg, Igló, Kápolna, Komárom, Nagy-Sarló, Nagy-Szeben, Piski-híd, Szolnok, Vác és számos csatatér — hol vérzuhatagban a haláleszmének megvetésével, az egész művelt Európa előtt magoknak babért, s a magyar névnek dicsőséget, és becsültetést szerzének.

Később azonban, az ármányos rút árulás kicsavarta e hősök kezéből a kardot, s őket az önkény vad szeszélye, egy idegen, s már több nemzet szabadságát s emberi jogait eltipró zsarnok orosz nagyhatalom túlerejével lánczra fűzve, ide, a gyáva-bosszú-szülte vesztőhelyre hurczoltatta, s a 19-ik század hirhedt műveltsége és humanitása örök gyalázatára és szégyenére, égbe kiáltó igazságtalansággal undok halállal, csupán a legnagyobb gonosztevőket megillető bitófán kivégeztette.

Minő vérfagyasztó művelet volt ez!

Minő iszonyú idők voltak ezek!!

De azért dicsőség a szabadság nagy Istenének, s a nemzet szívében be van írva minden mondat, mely az itt kimult szabadság vértanúinak ajkait elhagyta, — Klio vesse be a történelem gránitjába, — és bocsássa meg a könyörületes Ég azoknak hibáit, kik a nemzetnek annyi emésztő fájdalmat és bánatot okoztak.

Dicsőült hősök! a költővel az utókornak még azt is hirdetni fogja a történelem komoly nemtője, hogy csatátok nem volt pártcsata, — nem ábrándos képzelet, — csatátok a megtámadott népjog védelmezésének szent csatája volt, — alkotmányos és nemes küzdelmeitekben a szabadság lobogójával kezetekben a halált, a betolakodó számos ellenség golyó zápora, szuronyerdeje, és a veszedelmek fürgetege között a csatatereken hiába kerestétek, — mert néktek vértanúságot kelle szenvednetek azért: hogy nagy eszmétek, egy ezredéves küzdő s magasra törő nemzet szabadsága, önállósága és függetlenségére irányozott vágyodásának és törekvésének emeltyűje, biztosítéka maradhasson.

A szabadságharczban, a hazamegmentésének reményé-

ben kifejtett hősiségtek, a példányképek sorába mind örökké, vezérszillag gyanánt fog tündökölni, — mert megvan irva, hogy a hatalom önkénye által netalán bilincsbe vert magasztos eszme, nem száll alkotója sirjába, hanem ha a szükség úgy hozza, — hasonló cselekedeteket szül azokban, kik áldva dicsőítik annak emlékezetét, — s még az elnyomók, jogcsorbitók, s árulók műveit az utódok átka követi, a vértanu, ki a jog és igaz ügyért kiszzenvedett, folyton él buzdító eszméjével, — mert az eszmét keresztre feszíthetik ugyan, de meg nem ölhetik, — az eszme halhatatlan, — és mert a leigázott eszmére mindég a feltámadás öröm napja vár, — s így az előre törekvő emberiség mindent bevilágító szövetnekénél, a jövő meglepetve látja, hogy a győzelmet nem a hóhér, hanem igenis a kiömlesztett véráldozat vivta ki; a miből önként az következik: hogy az itt erőszakos halállal kiszzenvedett 13 hős hadvezér vértanúsága is, a szabadság, egyenlőség és testvériség eszményével folyton él, — és a felett az időnek, — az erőszaknak, nincsen hatalma.

A nemzetek sorsa a nagy Isten kezében van, a jövő titkát senki sem ösmeri, — de a magyar nemzet szívében, még az itt e földtekén dobogni fog, élni kell dicstelen halállal kimúlt nagyjaink szent emléke, de sértetlenül száljon is a fiura ezen örökség, a melyet nemzeti ősi hagyományként atyáitól átvett az apa, — mert egy nemzet jó ügyéért kiontott vér, még földtakarta hamvaiban is igen nagy örökség, — az a szabadság magva, a mely él, nő, működik, teremti s építi az egyetértés dicső templomát.

Világítson az itt ártatlanul legyilkolt s a szabadeszmék szellemországába elköltözött bajnokaink példája, — s gyújtson tüzet a szent emlékezet, — tanuljon itt hazaszeretetet a kishitűség, a kislelkűség és elvtagadás, s a legkésebb korig szent lelkesedéssel beszéljen az utókor elmúlt nagy dicső idők nagy erényeiről.

Ugyanazért vessük be lelkünkbe, és elménkbe a tanulságot, a mely dicsőült hőseink tetteiből drága frigyszekrényül reánk maradt, — mert ha a polgári erény elhagyásával a haza ügyei iránti közönyösség erőt vesz nemzetünk

fiaín, — akkor a netalán reánk törhető s ármányos fondorkodás szította vészidején, annak nagyságával nem lesz erőnk megküzdeni, mert a dicsőült hősök példája nem leend buzdító többé, akkor hiába lengetik véres zászlóinkat, elhagyta őket a varázs, mert le lesznek törölve róla ezen szent szavak: *in hoc signo vinces*, (ezen jelvény alatt győzesz) — tehát legyünk méltók a népszabadság vértanuihoz, miszerint kikerültessék, hogy itt e vérmezőn felnövő fűszálak utódaik átka szellemében lengjenek. — Még egyet:

Tisztelt közönség! mindnyájan tudjuk, hogy elhunyt nagyjaink emléke iránt táplált honfiúi kegyelet és tisztelet, emlékszobrok állítása által szokott nyilvánulni, — a hideg ércz, avagy kő, meleg szívek tolmácsai lesznek, a melyek még akkor is hirdetik az emberiség jeleseinek érdemeit és dicső erényeit, amidőn az egymást követő nemzedékek sorai egymást felváltva tünedeznek le e rögös földi pályáról. — 29 éve ma, hogy nemzeti dicsőség töviskoszoruza mártyrjainknak fáradt csontjai a föld békés ölébe pihennek, tehát 29 évet borított már el az itt kimult legvitézebbek felett a zordon enyészet, s a magyar nemzet még maig sem tehette meg becsületbeli kötelességét, s nem emelt még méltó emléket azoknak, kik az emberi szabadságra törekvő nagy eszmék szolgálatában a honszerelem áldozatai lettek, — még naponta szemlélni kénytelen az 1848 — 49-iki események után, az önkény uralom rendezői által megalázott multunk gúnyos emlék-jeleiként, — az ország több részében felállított s a szolgaságot a szabadság rovására megörökítő szobrokat, — a melyek a nemzet önérzetét vérig sértve, egyszersmind annak szívét súlyos lealázó teherként nyomják, — (értsd a Hentzi és Temesvári szobrokat.)

Pedig nem csak a pietásos polgári erény követeli meg tőlünk, hogy azok nemes küzdelmeit, kik különösen a haza alkotmányos jogai védelmében vérökkel, életökkel áldoztak, hálás kegyelettel megörökítsük, — hanem jó és hasznos emlék-oszlopot emelni a jövő nemzedék tanúsága végett, — s zilált viszonyaink között szükséges kijelölni ama helyeket, hol a legnemesebb szívek örök álmukban megpihennek,

Igy a férfierények ideáljának culminációja, a valódi, önzetlen magyar hazafiság tökéletesedésének leghűbb személyesítője, a magyar nép édes apja, és e hazának mégis hontalan fia, Magyarország volt kormányzója, lánglelkű Kossuth Lajosunk is szellemének isteni magasztosságával, öreg kezével irt, egyik levelében prófétai ihletséggel ezeket mondja: inteni szeretném a nemzetet, ne szokja meg hálátlannak lenni azok iránt, kik őt hiven szolgálták, mert hálátlan nemzetért nem sok ember érez ösztönt magát feláldozni a vészek idején. — Azért tisztelt közönség jól gondoljuk meg ezen Mózesi tanulságos intő szózatot, mert jaj azon nemzetnek, mely elfeledi azt: a midőn szülőföldén dicső elődök szent tetemei felett jár.

Nó de a jeltelen sir nyugalmát nem háborítja a kése-delem, bizzunk a magyar nemzet hűségében, törhetlen erélyében, folytonos áldozatkészségében, s az emlékszobor-bizottság hazafias akaratában és gondos buzgalmában, hogy a vértanúság örökké buzditó intő jelül nem késnek az ígét testté változtatni, — s a hatalom vérontó eszköze által halhatatlanná tett martyr halált szenvedett vértanuink hősi vitézségének megörökítésére és méltó dicsőítésére, Arad városa legdiszesebb terén úgy az érdem és áldozatok nagyságát megillető, valamint a korszak legdicsőbb remekének megfelelő nemzeti emléket emelni, — mely hirdesse a világnak, hogy a legszebb polgári erény a haza szabadsága védelmében gyökeredzik. — hirdesse az utókornak, hogy nincsen hatalom, mely erősebb mint az igazság; — nincsen biztosabb véderő, mint a nemzet karjai védette jog!

Egyebet mondani nem tudok, mert a többi szó a történelem örök tulajdona.

S most nyugodjatok békében dicsőült vértanui egy dicső és nagy küzdelemnek, — ne zavarja álmotokat az, mi most itt a földön, e sokat szenvedett hont és a magyar népet emésztő viharok között végbe megy, — a magasba szállt szellemetek őrzőangyalok gyanánt, virasszanak nemzeti létünk felett. — Ti mutattátok meg nekünk hogyan kell a hazát tántoríthatlan hűséggel szeretni, annak ősei-

tektől öröklött alkotmányos szabadságaért és függetlenségeért harcolni, eme szent ügyért győzni, — avagy meghalni.

Legyen szent a por, mely porladozó csontjaitokat betakarja.

Legyen áldott a fűszál is, mely itt eme kivégeztetések iszonyu, nekünk mégis kedves, smár annyi könnyecsekkel áztatott gyászhelyen terem.

Legyen áldott a virasztó emlékezet, mely megünneplendi ezután is mindég vértanúságtok idejét.

Most emeljétek fel a zászlót! És tegyétek eme emlék köre fel a Martyrkoszorút! — mi meg ne csüggedjünk el nemzetünk jövője felett, még e törpe jelenkor kis napjaiban sem, és bizzunk a magyarok Istenében, mert ő nem hagyja el nemzetét soha, csak hűek maradjunk hozzá és rendeltetésünkhöz.

Méltóbb szavakkal nem válhatunk el e gyászhelyről, mint a mellyel feledhetlen vértanuink váltak meg az élettől:

Éljen a haza! Éljen a szabadság!

Jegyzet hű és megbízható adatok nyomán:

A magyar vértanúság évkönyveinek sötét lapjai között a legfeketebb lap jelzi 1849. október 6-ikát, (egy szombati napot) ezen végzetes gyásznapon, reggeli 6 és 7 óra között a hazának következő 13 hű és vitéz védelmezői lettek a nagy inquisitor Haynau vérszomjas tribunálja által október 5-én reggel kihirdetett halálítélet alapján kezük, lábuk lánczczal terhelten a vesztő helyre kísérve, — s a mint következik sorrendben kivégezve, — nevezetesen:

Az aradi vár éjszakai oldalán a vár első árkában golyó által kivégeztettek a következők:

Kiss Ernő honvéd altábornagy és főhadi kormányzó, szül. Temesvárott 1800. évben, a vesztőhelyre karonfogva Marchot várkaplán által vezetve.

Lázár Vilmos honvéd tábornok, szül. Nagy-Becsckereken Torontálmegyében 1815-ben, Winkler Brunó minorita atya által vezetve.

Gr. Dessewffy Arisztid lovassági tábornok, szül. Csákányon Abaujmegyében 1802-ben, Baló Benő ref. lelkész által kísérve.

Schweidel József honvéd tábornok, szül. Zomborban Bács-megyében 1796-ban, Bardócz Sándor minorita atya által vezetve.

Az aradi várnak délnyugoti külső árkatól számítva 572 lépés és az Uj-Aradra vezető országuttól pedig 152 lépés távolságban felállított 9 bitófán (egyszerű $2\frac{1}{2}$ méter magas durván faragott faczölöpök) vértanui halált szenvedtek a következő hősök:

Br. Pöltenberg Ernő honvéd tábornok, született Bécsben 1804-ben, az utolsó utra Sulyánszky Eustach minorita atya által karöltve kísérve.

Török Ignác honvéd tábornok, szül. Gödöllőn Pestmegyében 1795-ben, Bardócz Sándor minorita atya által vezetve.

Lahner György honvéd tábornok, szül. Zólyomban 1795-ben, Pléva Balázs minorita atya által vezetve.

Knezich Károly honvéd tábornok, szül. Belike-Gajóvácson Horvát határőrvidéken 1808-ban, szintén Pléva Balázs minorita atya által vezetve.

Nagy Sándor József honvéd tábornok, szül. Nagyváradon 1816-ban, a bucsúzás alkalmával ezeket mondá: nemde megmondtam, hogy akasztófára vezet bennünket Görgey! — kísérője Winkler Brunó minorita atya volt.

Gr. Leiningen Vesterburg Károly honvéd tábornok, szül. német földön a hesseni nagyhercegségben 1819-ben, Baló Benő református lelkész által vezetve. — A midőn a kivégzéskor a sor reá került, oda lépett a kirendelt Wocher féle ezred egy zászlóalját vezénylő Tichi nevű őrnagyhoz, és tőle engedélyt kért arra, hogy valamit szólhasson, a mi megadatott — ekkor jobbkézének három ujját esküre az ég felé emelte, s megesküdött arra, hogy igazat mondand, — beszédében a többi között megátalkodott hitvány rágalomnak nyilvánította mind azt, a mivel elvesztése végett vérbírái őt vádolták, — nevezetesen megczáfolta azt, hogy ő a budai vár bevételénél a fogolyul esett osztrák tiszteket legyilkoltatta, avagy azokkal brutális módon bánt volna, — sőt inkább, azon tiszteket a harc folyamában felizgatott győző honvédek dühe ellen védelme alá véve senki által bántalmazni nem engedte.

Aulich Lajos honvéd tábornok, szül. Pozsonyban 1795-ben Sulyánsky Eustach minorita atya által vezetve.

Damjanich János honvéd tábornok, szül. Stásán a Bánságban 1804-ben, a vesztőhelyre fájdalmas lábtörése miatt döcögő silány, ronda paraszt szekeren vitetett, — az egész uton szivarozott, mellette Szombathy Balázs görög keleti lelkész ült egyházi díszöltözetben, — szemben vele ült a bakó, — a midőn a sor reá került egykedvűen ezeket mondá: a csatákban mindég az első voltam s már azt gondoltam hogy itt az utolsó leszek, — a midőn a szekérről leszállásnál (a melyen egy az oldalakra keresztbe feltett deszka darabon ült) a bakó segedelmet akart nékie nyuj-

rtani, azt el nem fogadta, miközben ezt mondá, na nem kell oly nagyon sietni a meghaláshoz, — a bitóhoz két mankó segélyével ment, — eme kínos menet közben, a midőn egyik könyező százados előtt elhaladt, megállott sennek azt mondotta: ön részvétet érez irántam kapitány ur? lássa hű szolgálatomért ezt érdemeltem meg, hogy most mankóval kell a bitófához mennem. Egész az oszlopig Szombathy g. k. lelkész és Sulyánszky minorita atya által elkísértetett, midőn ezek terhes járásába őt segítették, mondá: „hagyják el uraim, ugy sincsen sokálábomra már szükségem“, — az oszlophoz érkezve leoldotta fekete selyem nyakkendőjét, s átadta Sulyánszkyknak, mondván: vigye el szegény nőnek, és mondja meg neki, hogy saját kezem és nem a hóhér vette le nyakamról; — a közben, a midőn a kötelet a hóhér nyakába helyezte, hidegvérű nyugalommal figyelmeztette ezt, hogy vigyázzon szakálára, és össze ne kuszálja, mert az mindég kedves volt ő előtte, — utolsó szava szegény Emiliám! és éljen a Haza! volt.

Gr. Vécsey Károly honvéd tábornok és hadtest parancsnok, szül. Pesten 1807-ben, a vesztőhelyre az oszlophoz Marchot várkaplán által kísérve.

A magyar nemzet áldása lebegjen a szabadság és egyenlőség valódi honába a dicsőség glóriájával elköltözött vértanuk drága porai felett, nagy nevök és emlékök élni fog mindörökké a magyar nemzet szívében.

